Розділ V. Актуальні проблеми педагогіки

doi: 10.15330/msuc.2017.17.132-135

Марія Багрій,

кандидат філологічних наук, докторант,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Mariya Bagriy,

Candidate of Philological Sciences, Doctoral Student,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
myskiv.bagriy@gmail.com

УДК 372.882

КОСТЯНТИНА МАЛИЦЬКА ЯК ПЕДАГОГ, ПИСЬМЕННИК І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

KOSTYANTYNA MALYTSKA AS A PEDAGOGUE, WRITER, AND PUBLIC ACTIVIST

Розкрито педагогічні ідеї Костянтини Малицької, проаналізовано її твори, їх інтерпретація з погляду сучасних потреб українського суспільства та української освіти. Наголошено на проблемі створення національної школи, пошуку оптимальних умов для розвитку творчої особистості. Обґрунтовано важливість творчого доробку К. Малицької, використання якого сприяє вдосконаленню педагогічного процесу, відповідає вимогам сьогодення.

Ключові слова: Костянтина Малицька, педагогічні ідеї, громадський діяч, освіта, творча особистість.

The pedagogical ideas of Konstantyna Malytska are revealed, the works of the scientist are analyzed, their interpretation from the point of view of modern needs of Ukrainian society and Ukrainian education. The problem of creating a national school, the search for optimal conditions for the development of a creative personality is emphasized. The importance of K. Malytska's creative work, which helps to improve the pedagogical process, meets the requirements of the present, is substantiated.

Considering education as one of the most important factors in the social development of society, K. Malytska emphasized the development of creative abilities and abilities, skills of critical thinking, scientific knowledge, self-determination of the individual, creation of conditions for its self-realization.

The sources of the teacher's outlook, according to the teacher, are love for people, deep humanity, inexhaustible daily work. Of particular importance the writer gave to the relationship between the teacher and students, which arise and strengthen in the process of active activity. K. Malytska saw the child a conscious personality, a participant in the cultural life of society, a subject of creative and conscious activity.

Keywords: Kostyantyna Malytska, pedagogical ideas, public figure, education, creative personality.

Раскрыты педагогические идеи Костантины Малицкой, проанализированы ее произведения, их интерпретация с точки зрения современных потребностей украинского общества и украинского образования. Отмечено проблему создания национальной школы, поиска оптимальных условий для развития творческой личности. Обоснована важность творчества К. Малицкой, использование которого способствует совершенствованию педагогического процесса.

Ключевые слова: Константина Малицкая, педагогические идеи, общественный деятель, образование, творческая личность.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Упродовж останніх десятиріч система освіти та педагогічна наука України розвиваються за умов реформування та пошуку нових інноваційних моделей навчання і виховання дітей та юнацтва. Активізується процес нагромадження історико-педагогічних знань, повертаються із забуття постаті учених і педагогів, осмислюється досвід новаторських освітньо-педагогічних процесів минулого. Звернення до цієї проблематики є і традицією, і інновацією та сприяє розширенню уявлень про педагогічний процес як єдине ціле.

Розвиток педагогічної думки в Україні, наукове розв'язання сучасних освітніх проблем неможливі без знання того, як розвивалися теорія і практика національної освіти і школи в минулому, без творчого осмислення і переосмислення вітчизняного педагогічного досвіду, зокрема тієї його частини, яка за радянського часу замовчувалася або ж висвітлювалася упереджено. Тому в сучасній історії педагогіки актуалізується питання звернення до першоджерел української педагогічної думки, до невідомих або маловідомих (оригінальних) текстів, нового прочитання спадщини окремих педагогів-мислителів, письменників-педагогів. До такої когорти відносимо Костянтину Іванівну Малицьку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Творчість та життя Костянтини Малицької недостатньо відомі широкій громадськості України, незважаючи на те, що частину її творів відносять до народних. Лише після здобуття незалежності України творчий та життєвий шлях письменниці почали попадати в поле зору літературознавців та дослідників (З. Нагачевська, В. Качкан, Т. Бикова, М. Якубовська та ін.).

Формування мети статті. Мета статті – розкрити творчу та духовну спадщину К. Малицької в контексті актуальних педагогічних ідей сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Костянтина Іванівна Малицька (30.05.1872-17.03.1947) – педагог, українська письменниця, перекладач, бібліограф, редактор, діячка культурно-освітніх товариств у Галичині. Працювала під літературними псевдонімами та криптонімами: Віра Лебедова, Чайка Дністрова, Горський Стефан, Кропивницька Віра, Лебедів Віра, Лебедова Віра, Лужанська Віра, Растик, Vanellus, Кр. Софія, В. Л., К., К. М., К. М..., к. м., М., М-а, М-ка К., Віра Л. [1, с. 63].

Народилась Костянтина в сім'ї греко-католицького священика. Мати Олена також походила з родини священиків (Гетьманчуків). Початкову школу закінчила в Станіславові, учительську семінарію – у Львові. Учителювала К. Малицька в народних школах невеличких міст Галичини, на Буковині та у Львові в дівочій школі Руського товариства педагогічного (РТП) (з 1912 р. – Українського педагогічного товариства, згодом – УПТ «Рідна школа»). Будучи завсідником катедри Святого Юра у Львові, в якій розташована багата бібліотека, вона послуговувалася тамтешнім книжковим фондом і там вперше спробувала себе на літературному поприщі – почала віршувати.

Літературну діяльність К. Малицька розпочала 1896 р. першими віршами в часописі «Дзвінок». Потім її твори публікуються у виданнях «Світ дитини», «Молода Україна», «Нова Хата», «Діло», «Промінь», «Учитель», «Учительське слово», «Рідна школа», «Назустріч», «Жіноча доля», альманасі «Жіноча доля» та ін. На її слова написана «Кантата» К. Стеценка, «Січковий гімн» Я. Ярославенка, «Кооперативний гімн» І. Гриневецького. Поезії К. Малицької збагачують дітей морально-естетичними образами прекрасного, патріотичним словом, українською національною ідеєю.

Здобувши кваліфікацію педагога, К. Малицька все життя присвятила вчительській та громадській праці. Педагог обстоювала передові освітні ідеї, невтомно боролася за українську національну школу, систему освіти та виховання не лише засобами друкованого слова, а й активною участю в багатьох виступах, надихаючи на боротьбу за українську культуру, мову, за українського школяра. Як громадський активіст, вона заснувала читальню «Просвіта», брала активну участь в церковному хорі. І в Галичині, і на Буковині К. Малицька проводила велику роботу з організації численних жіночих гуртків селами, у травні 1905 року виступила натхненником при заснуванні «Жіночої громади Буковини».

Активно спричинилася просвітянка до проведення вчительських віч, що відбулися у Львові 1904 року. Головна увага на них була звернена на жакливе становище педагогів, необхідність створення організації, яка б об'єднала освітян. На одному з таких зібрань був Іван Франко, якого дуже тепло зустріли вчителі. Згодом на Буковині згуртовується колектив учителів, які, відчуваючи гостру несправедливість шкільної політики австро-угорського уряду, вирішили заснувати товариство «Взаїмна поміч українського вчителства» та свій незалежний часопис «Промінь», який виходив у Вашківцях протягом 1904-1907 років. Він об'єднав освітян у боротьбі за свої національні та соціальні права. До нього, крім К. Малицької, входила також відома в ті часи письменниця Євгенія Ярошинська. На сторінках «Променя» було опубліковано багато педагогічних статей та художніх творів Костянтини Малицької. Його авторами стали І. Франко, О. Маковей, Н. Кобринська, Я. Веселовський та інші відомі письменники. Окрім актуальних проблем шкільництва в Галичині та Буковині, журнал вмщував важливі матеріали із Закарпаття, Наддніпрянської України, американського континенту [5, с. 34]. Тривалий час К. Малицька активно працювала в педагогічних товариствах УПТ «Рідна школа», «Крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю» та ін.

Діяльність молодшої й енергійної української вчительки викликала занепокоєння серед москвофілів та осіб пропольської орієнтації, і завдяки їх наклепам К. Малицьку 1903 року переводять до далекого села Беча. Проте погolos про педагога-організатора пішов далеко за межі округи, а побратими-українці не могли нахвалитися її діями, тому не відбулось нічого дивного, коли, як зазначалося вище, 1906 року народна учителька отримала запрошення попрацювати в першій українській приватній дівочій школі ім. Т. Шевченка у Львові, що стає новим імпульсом для жінки-педагога та громадського діяча. Окрім учителювання, К. Малицька поринула в численні українські громадські починання та продовжила свої творчі розробки. Починаючи з 1906 року і аж до початку Першої світової війни вона редагує журнал «Дзвінок», працює в культурно-просвітницьких та освітніх товариствах.

1908 року Головна управа РТП запропонувала К. Малицькій посаду вчительки у Львівській семикласній дівочій школі імені Т. Шевченка. Тут вона викладала рідну мову, природознавство, педагогіку, геометрію, фізику, завідувала шкільною бібліотекою. Майже всі значні події, що відбувалися протягом 30-літньої праці К. Малицької, знайшли відгос в її віршах, драматичних сценках. Багато творів письменниці були дуже популярні з-поміж дітей та юнацтва, а така пісня як «Чом, чом, земле моя» стала народною. Адресована юнацтву, пісня виходить за свої рамки і набирає широкого громадсько-патріотичного звучання [7, с. 23].

К. Малицька ввійшла в історію української літератури як неперевершена майстриня дитячого оповідального жанру – переважно невеликих за обсягом етюдів, художніх нарисів, оповідань. У дитячих творах автор акумулювала свій практичний досвід педагога, життєві спостереження. У творах основні персонажі її дитячих

оповідань – діти – щирі, працелюбні, добросердечні. Письменниця з любов'ю, добрим знанням психології зображує їхній дитячий світ, становлення рис характеру, формування патріотичних почуттів.

Педагогічно-дидактичний зміст мають збірники нарисів «Мати», «З трагедій діточих душ». Письменниця до тонкощів розуміється на дитячій психології, на нюансах мотивації поведінки. Це їй полегшує роботу, коли вона розкриває світ взаємин дітей поза школою – «Серце», їхнє ставлення до природи – «Солорій», до батьків – «Мати» [3, с. 158]. В оповіданнях, до прикладу, «Мужицька дитина», «Гріх», «Мур», «За провини батьків», «Мачуха» та інших – лейтмотив добра і справедливості, які наповнюють душу кожної дитини.

Тонким спостерігачем широкого й багатого дитинного світу виступає К.Малицька в книзі «Малі герої: Картини з життя дітей». Автор порушує широкий спектр тем. Переваги гімназійного системного навчання над домашнім – «Задля рідного слова»; гордість гірського хлопчини Данилка за історію свого народу, карпатських опришків – «Малий гуцулик»; внесення шістьма дівчатками-подругами грошей до фонду бідних селян замість придбання білих суkenок – «Збунтована шістка»; порив Миколки Гунича з благанням його продати, як усе спродав батько, бо їде до Америки шукати щастя-долі (лишень аби не покидати подвір'я, хати, рідної землі) – «Найменший»; увага дітей до вчительки – «Китички фіялок» тощо [3, с. 152].

Дидактичний сенс, конкретні знання з природознавства несуть у собі оповідання-нарис збірок «Чистенький і Юрза Мурза», «І звірята співпрацюють». Про морські корали, хміль, мурашок, бджіл, птиць, риб, ластівок, бобрів, слонів автор пише захоплено, зі знанням справи.

1912 р. спільно з громадською активісткою Марією Білецькою започаткували фонд «На потреби України», що був матеріальною допомогою для Українських січових стрільців. Участь у війсьній кампанії надихнула К.Малицьку на чималий пласт патріотичних пісень, які миттєво розійшлися поміж «січовиків». Перу письменниці, активної учасниці січового руху, належать численні тексти стрілецьких пісень: «У Січі, у Січі гуртуймось, брати», «Герої», «В Січ ставай!», «Поставали козаченьки», «Вгору прапор!», «Взяв би я бандуру, настроїв, загравав...», «Січ у поході», «Січовий поклик», «У Січі, у Січі...».

Через виразну проукраїнську позицію, активну громадську діяльність на ниві національного просвітництва «будителька народних мас» 1914 року була арештована російською окупаційною владою та заслана до Красноярська, де, згуртувавши численних українських переселенців навколо основного духовного стрижня – мови, стала першою вчителькою української школи імені І. Котляревського. Небезпечна для російської монархії галичанка була виселена 1915 року до села Пінчуги. Там вона познайомилась з висланцями з багатьох інших народів, а згодом, після жовтневого перевороту 1917 року, К. Малицька активно включилася в культурне життя Красноярщини. Найбільше зусиль було покладено на утримання української школи імені І. Котляревського. У Красноярському краї письменниця не полишає свою творчість, веде щоденник. Її твори цього періоду пройняті тугою за Батьківщиною. 1921 року завдяки невтомній праці К. Малицької та її українських учнів у Красноярську відбувся перший український Шевченківський концерт, що став небуденною подією в житті не тільки українців, а й громадськості всього Красноярська.

Творча спадщина К. Малицької становить близько 50 літературних творів – оповідання, поезії, публіцистика, п'єси. Костянтина Малицька відома як дитяча письменниця, автор поезій, оповідань і сценаріїв, зокрема «Малі герої», «Гарфа Леїлі». Друкувала твори в тогочасній періодиці: «Молода Україна», «Світ дитини», «Зоря», альманахах «Нова хата», «Учитель», «Жіноча доля», сатиричному часописі «Комар» та інших виданнях. Писала статті на актуальні педагогічні й громадські теми, робила переклади. Відома своїм перекладом «Робінзона Крузо» Д. Дефо, Сельми Лагерлеф, окремих творів О. Пушкіна та М. Лермонтова [2, с.12].

Після п'ятирічного перебування в Сибіру К. Малицька повернулася до Львова, де знову почала працювати в школі УТП імені Т. Шевченка, де одразу включилася в громадську діяльність.

Як педагог багато сил і енергії віддає становленню та розвитку приватної школи УПТ імені Тараса Шевченка.

Як громадський діяч К. Малицька не тільки впливає в громадське просвітництво, а й захоплюється кооперативним рухом, створює крамниці для фінансової допомоги освітянам, працює в психотехнічній секції, яка запровадила в школах тестування, анкетування.

1934 року за безпосереднього сприяння педагога були підготовлені понад 500 тестів для визначення в учнів ступеня концентрації їхньої уваги, абстрактного мислення, зорової та вербальної пам'яті, уміння орієнтуватися в просторі [6, с. 111]. К. Малицька відбувалася і як науковець, педагог-новатор.

К. Малицька обстоювала необхідність перебудови шкільництва, її непокоїла проблема відірваності змісту навчання від життя та суттєвої відмінності навчання в міських та сільських громадах.

За радянської доби (з 1939 року) вона працювала старшим бібліографом Наукової бібліотеки імені В. Стефаника, укладала універсальний покажчик дитячої літератури.

Через школу письменниця-педагог прищеплювала молодому поколінню любов до літератури, до рідного слова; через літературу, зокрема дитячу, одним з творців якої власне була, прагнула піднести школу, освіту, збагатити духовний світ дітей юнацтва.

К. Малицька вважала, що важливим є духовно-моральне виховання дітей та юнацтва. Вважаючи освіту одним із найважливіших чинників національного поступу українців, педагог наголошувала на розвитку творчих здібностей і можливостей, навичок критичного мислення, наукового пізнання, забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації. Джерелами світогляду вчителя, за думкою педагога, є любов до людей,

глибока гуманність, невичерпна щоденна праця. Особливого значення письменниця надавала стосункам між учителем і учнями, які виникають і зміцнюються в процесі активної діяльності. К. Малицька бачила дитину свідомою особистістю, учасником культурного життя суспільства, суб'єктом творчої і свідомої діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Костянтина Іванівна Малицька – педагог, українська письменниця, перекладач, бібліограф, редактор, діячка культурно-освітніх товариств у Галичині (УПТ «Рідна школа», «Просвіта», Союз українок, «Крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю» та ін.) – вагомо спричинилася до становлення і розвитку українського шкільництва у Галичині та Буковині. К. Малицька прагнула через свою педагогічну та громадську діяльність, письменницьку працю виховати всебічно розвинену особистість, під якою розуміла формування національно-патріотичних почуттів у дітей та юнацтва, удосконалення християнсько-моральних чеснот, розвиток розумових здібностей. Важливу роль у цьому процесі відводила рідному слову та літературі. Педагог вважала, що тільки самостійна творча праця дає змогу дитині розкрити свою індивідуальність.

1. Виховниця поколінь Константина Малицька: громадська діячка, педагог і письменниця / Ред. Л. Бурачинська. – Торонто, 1965. – 126 с.
2. Зоря Костянтини Малицької: Урок літератури рідного краю в 9 класі // Рибак І. В. Із когорти героїв: Література рідного краю. – Івано-Франківськ: ПП «ЛА Пальміра Плюс», 2005. – С. 6-20.
3. Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. Студії з історії української літератури XIX-XX ст. Кн. 2. – Коломия, 1996. – С. 146-160.
4. Нагачевська З. Костянтина Малицька: жінка в педагогіці, педагог у жіночому русі / З. Нагачевська // Обрії. – 2002. – № 1. – С. 18-28.
5. Павликовська І. На громадський шлях. З нагоди 70-ліття українського жіночого руху / І. Павликовська. – Філадельфія, 1956. – 76 с.
6. Панкевич Г. Педагогічна спадщина Костянтини Малицької / Г. Панкевич // Педагогіка: Республіканський науково-методичний збірник. – К., 1990. – Вип. 29. – С. 109-114.
7. «Чом, чом, земле моя!» Сторінки життя і творчості Віри Лебедової / Упор. В. Слезінський. – Калуш, 1993. – 77 с.

Reference

1. Constantine Malitska, the educator of generations: a public figure, a teacher and a writer / Ed. L. Burachinskaya. – Toronto, 1965. – 126 p.
2. Zorya Konstantin Malitskaya: Lesson of Literature of the native land in the 9th form // Rybak IV From the cohort of heroes: Literature of the native land. – Ivano-Frankivsk: PP «LA Palmira Plus», 2005. – P. 6-20.
3. Kachkan V. Hey holy name is yours. Studies on the history of Ukrainian literature of the nineteenth and twentieth centuries. Kn. 2. – Kolomiya, 1996. – P. 146-160.
4. Nagachevskaya Z. Kostiantyn Malitskaya: woman in pedagogy, teacher in the women's movement // Horizons. – 2002. No. 1. – P. 18-28.
5. Pavlikovska I. On the public way. On the occasion of the 70th anniversary of the Ukrainian women's movement. – Philadelphia, 1956. – 76 p.
6. Pankevich G. Pedagogical heritage of Konstantin Malitskogo / / Pedagogics: Republican scientific and methodical collection. – K., 1990. – Vip. 29. – P. 109-114.
7. «Why, why, my land!» Pages of the life and work of Vera Lebedova / The emphasis. V. Slesinsky – Kalush, 1993. – 77 p.